

पत्यांचा महाल

शनिवारची सकाळ उगवली. आज पूर्ण करावयाच्या गोष्टींच्या यादीकडे मी नजर टाकली. पहिल्या क्रमांकावरची नोंद होती, टर्म पेपरचा आराखडा तयार करणे. टर्म पेपरसाठी मी विषय निवडला होता- इच्छा. दुपारपर्यंत इच्छा या विषयावर पेपर लिहिण्यासाठी आवश्यक त मुद्दे तयार करायचे होते. मी लगेचच सामाजिक मानसशास्त्राचे पुस्तक उघडले. पुस्तकात डब्ल्यू. आय. थॉमस यांनी इच्छांचे वर्गीकरणच केले होते. माझा नोट्स काढण्याचा वेग नकळतच वाढला. डब्ल्यू. आय. थॉमस यांनी प्रातिनिधीक म्हणून पुढील चार इच्छा सांगितल्या होत्या. १) नवीन अनुभव घेण्याची इच्छा २) सुरक्षिततेची इच्छा ३) इच्छित संवादी प्रतिक्रियेची इच्छा (द डिझायर फॉर रिस्पॉन्स) (संबंधितांकडून परस्पर सहानुभूतीची, समजून घेण्याच्या जाणीवेची अपेक्षा) ४) व्यक्तिचे विशेष गुण मान्य केले जावेत, पसंत केले जावेत किंवा ओळखले जावेत अशी इच्छा.

एवढ्यात फोन वाजला आणि माझी तंद्री भंग पावली. काहीशा अनिच्छेनेच मी फोन उचलला.

‘हॅलो, कोण बोलतय ?’

‘मी मिसेस गिब्सन बोलतेय, उषा, आज संध्याकाळपर्यंत ‘हाऊस-सिटिंग करशील का ?’

‘मोस्ट सर्टनली, अर्ध्या तासात पोहचते,’ असे म्हणून मी फोन खाली ठेवला. मनात म्हटले आता तथे जाऊनच नोट्स काढू, कारण त्यांच्या घरातील, घराच्या परिसरातील एकांताचा मला नेहमीच मोह पडत असे. मी पुस्तके, वहाचा आवरून जाण्याची तयारी करू लागले.

मिसेस गिब्सनच्या घराच्या दिशेने चालताना मन नकळत त्यांच्या-वट्टल विचार करू लागले. मिसेस गिब्सन माझ्या सरांच्या मित्राची विधवा पत्नी. सरांच्या ह्या मित्राचे वीस वर्षांपूर्वी मोटार अपघातात निधन झाले, तेव्हा मिसेस गिब्सन बेचाळीस वर्षांच्या होत्या. घरची परिस्थिती अत्यंत सुखवस्तु. दोन मुले व एक मुलगी यांना त्यांनी जिद्दीने आणि धैर्याने वाढविले. त्यांचे संसार थाटून दिले. अमेरिकन 'अपार्टमेंट' प्रथेप्रमाणे, स्वतःचे व्यक्तित्व जपण्यासाठी ती त्यांच्यापासून अपार्ट झाली, आणि मिसेस गिब्सन एकाकी झाल्या. पोरे निघून गेल्यामुळे अक्षरशः पोरक्या झाल्या असे म्हटले तरी चालेल. आता त्यांच्या सोबतीला उरले होते त्यांचे प्रचंड मोठे घरकुल.

सुरवातीपासून त्यांना घर सजविण्याची आवड होतीच. आता तर त्यांना आपल्या प्रेमाचा वर्षाव करायला घरच तेवढे उरले होते. फॉर्मल व इनफॉर्मल लिव्हिंग रुम, फॉर्मली रुम, डायनिंग रुम, चार बेडरूम्स व तितकीच बाथरूम, कीचन, घरापुढे बगीचा, घरामागे कार ठेवण्यासाठी गराज असा घराचा ले -आअूट होता. घरही त्यांनी छान सजवून ठेवले होते. उंची फर्निचर, निवडक पण महाग पेंटिंग्ज, गालीचे, डेकोरेशन, अत्याधुनिक सोयींनी, साधनांनी परिपूर्ण स्वयंपाकघर. वास्तविक पाहता इनस्टंट फूड खाणाऱ्या एका माणसासाठी एवढे मोठे व सुसज्ज स्वयंपाकघर काय करायचे पण अमेरिकन स्त्रियांना, रोज स्वयंपाक केला नाही तरी स्वयंपाक घरात सर्व अत्याधुनिक उपकरणे असावीत याची हौस मोठी. मिसेस गिब्सनही त्यांच्या स्वयंपाकघरात वर्षातून तीनदा मोठ्ठा स्वयंपाक करीत; थॅक्स-गिव्हिंग, रिब्रसमस व मुले भेटायला येत तेव्हा. जी गोष्ट घराची, तीच घरासमोरच्या बागेची. वागसुद्धा नीटस, रेखीव व स्वच्छ. गेली २० वर्षे, घराला चौथे मूल मानूनच त्यांनी घराची व बागेची काळजी घेतली होती. थोडक्यात मिसेस गिब्सनचा जीव घरामध्ये पूर्णपणे गुंतला होता, तिन्ही मुलांच्या प्रेमाचा वर्षाव, त्यांच्या अनुपस्थितीत त्यांनी घरावर केला होता. पुष्कळदा हसत, हसत गमतीने त्या म्हणत, 'उषा, घर रागावले तर अमेरिकन पद्धतीने फोन करून मला विचारेल, तुझ्याकडे माझ्यासाठी वेळ आहे का ?' भारतीय भाषेत सांगायचे झाले तर मिसेस

गिब्सन एक संसारदक्ष स्त्री होती. वयाच्या साठव्या वर्षापर्यंत नोकरी सांभाळून देखील या एकाकी विधवा स्त्रीने स्वतःचा संसार असा दृष्ट लागण्यासारखा नीटनेटका ठेवला होता, आणि म्हणूनच की, काय कुणाची दृष्ट लागू नये म्हणून त्या घराला जपत असत. घर सोडून त्यांना कुठेही बाहेर जायचे तर तेवढ्या वेळासाठी त्या मला घर सांभाळायला बोलावीत व एका तासाचे पाच डॉलर्स या हिशोबाने मोठ्या आनंदाने हाऊस-सिटींगचे पैसे देत असत. त्यांना उगाचच वाटे आपल्या अनुपस्थितीत घराची घडी विस्कटली तर ? मुले जरी आईच्या घरी राहात नव्हती तरी आईचे गृहप्रेम त्यांच्या परिचयाचे होते म्हणून त्यांच्या थोरल्या, कम्प्युटर सायन्सची पदवी असलेल्या मुलाने घरात अनेक गंमती-जमती करून ठेवल्या होत्या. त्याने घड्याळ, टी. व्ही. रेकॉर्डप्लेअर, प्रत्येक खोलीतील दिवे यांची कनेक्शन्स अशी जोडली होती की, दिवसा व रात्री वेगवेगळ्या वेळात प्रत्येक खोलीतील दिवे आपोआप लागत व बंद होत. अशाच पद्धतीने म्युझिक सुरु होई. टी. व्ही. बोलू लागे किंवा पहाटे घड्याळाचा गजर सुरु होई व बंद होई. घरात अशी भुलभुलय्या केल्यामुळे, घरात सतत कुणीतरी आहे असा आभास निर्माण करणारे आवाज चोरांची नक्की दिशाभूल करतील असे निश्चितपणे मिसेस गिब्सनना वाटत असावे. या जादूचा महाल वाटणाऱ्या घराचे मीही मोठ्या हौसेने 'हाऊस-सिटींग' करीत असे.

महिन्यातून एकदा, बहुधा चौथ्या शनिवारी मिसेस गिब्सन आमच्या युनिव्हर्सिटी टाऊनपासून साठ मैल दूर असलेल्या कसीनोत जुगार खेळायला जात. आता एका वृद्ध विधवेने गंमत म्हणून का होईना जुगार खेळायला जावे हे योग्य आहे का.? असा प्रश्न या समाजात उदभवूच शकत नाही. असल्या वावतीतले ह्या लोकांचे नीतीमत्तेचे निकष अगदी वेगळे आहेत. चौकड्यांचे लुगडे नेसून, नेमाने देवळात जाऊन फुलवाती वळीत वसणारी व सर्वच वावतीत निरीच्छ झालेली आपल्याकडची आज्ञा फार वेगळी वाटते. दर आठवडी पंचाहत्तर डॉलर्स देऊन, व्यूटी सलूनमधून हेअर-स्टाईल करून घेणारी, स्वतःच्या पोशाखावद्दल, मेकअपवद्दल अत्यंत सजग असणारी, तरूण दिसण्याचे सर्व प्रयत्न करणारी आज्ञा येथील समाजाला सुसह्य वाटते. व्यायामामुळे व जगण्याच्या अपार उत्साहामुळे इथली

माणसे अगदी नव्वदाव्या वर्षीसुद्धा दृष्टी शाबूत ठेवून ड्रायव्हिंग लायन्सस रिन्यू करायला जाताना दिसतात. पाठीचा कणा ताठ ठेवून आधाराशिवाय चालू शकतात. हे पाहिले की, फार बरे वाटते. त्यामुळे मिसेस गिब्सनने या वयात जुगार खेळणे ही एक मामूली बाब ठरते. मिसेस गिब्सनचा ह्या-बाबतचा दृष्टिकोण अगदीच वेगळा आहे. त्याच्या दृष्टीने कसिनोमध्ये जाणे म्हणजे निव्वळ करमणूक, मनोरंजन, एक आनंददायक चैन ह्यापेक्षा अधिक काही नाही. अमेरिकन जीवनामध्ये ठरीव साच्याच्या दिनक्रमाचा लोकांना तसा कंटाळाच फार. प्रत्येक क्षणी आयुष्यामध्ये काहीतरी वेगळे घडावे असे त्यांना वाटते. अॅबनॉर्मलिटी हीच जीवनाची नॉर्मलिटी असावी असे काहीतरी फॅन्टॅस्टिक तत्वज्ञान घेऊन येथील माणूस जगू इच्छितो जे हाताशी आहे त्यापेक्षा जे हातात नाही त्याच्यामागे धावणे अमेरिकनांना फार आवडते. रोजचे सरळसोट जीवन त्यांना अॅबनॉर्मल वाटू लागते. ठीक चालले म्हणजे जीवनात घोटाळा झालाय असे त्यांना उगाचच वाट लागते. मग त्यांना फ्रस्ट्रेशन येते. एकाकीपण, निराशा, उदासीनता, निष्फळतेची भावना व्यक्तित्वाला ग्रासू लागते. फ्रस्ट्रेशन यायलाही वेळ लागत नाही व जायलाही वेळ लागत नाही. सामान्य जीवनात फ्रस्ट्रेशन आले की, मग काहीतरी असामान्य करायचे म्हणून लोक वाटेल ते करतात, सामान्य जीवनापासून दूर जाण्यासाठी पळवाट म्हणून पत्त्यांचा जुगार घोड्यांची रेस, पीन बॉल मशिनस, स्लॉट मशिनस, Roulette Wheels या नि अशा अनेक जुगारांच्या प्रकारांकडे वळलेले असंख्य लोक तेथे दिसतात. जुगारांच्या संस्था इतक्या नियमित स्वरूपात दिसतात की, असे वाटते हे अमेरिकन जीवनाचे अविभाज्य अंगच आहे की काय? अमेरिकन जीवनातील मूलभूत संस्था असण्याइतपत जुगाराचे वर्चस्व जाणवते. योगायोगाने करोडो डॉलर्स मिळावेत, दैवयोगाने लक्षाधीश व्हावे या गोष्टींचा मोह इतका परमावधीचा होतो की, नशीबाची परीक्षा पाहण्याच्या अनिवार इच्छेने बुद्धीवादी अमेरिकन कधी कधी निर्बुद्धासारखा वागू लागतो. या सर्व गोष्टींची झिंग अमेरिकन माणसाला अशी चढते की, तो पत्त्यांचे महाल रचू लागतो, या महालाचे पत्ते त्याला सोन्याचे वाटू लागतात. ही मानसिक नशा इथपर्यंत चढते की, अशा अवस्थेला पोहोचलेल्या व्यक्तची Identity 'कम्पलसिव्ह गॅम्बलर' अशा फॅन्सी

शब्दप्रयोगाने व्यक्त होते. व 'कम्पलसिंह गॅम्बलर' अशा फॅन्सी शब्दप्रयोगाचा रकाना त्यांच्या संख्येने रुंदावू लागतो.

जुगाराच्या वेडाचे विश्लेषण करण्यासाठी समाजशास्त्राचे रिसर्च-स्टुडन्ट्स गर्क होतात. प्रश्नावली घेऊन, लोक जुगार का खेळतात ? या प्रश्नाचे उत्तर शोधण्यासाठी कसिनो किवा रेस कोर्सच्या फेऱ्या मारू लागतात. एखादा सुशिक्षित जुगारी तत्त्वज्ञानाचा मुलामा देऊन बोलू लागतो.

खरं पाहता लोक जुगार का खेळतात ? या प्रश्नाचे निश्चित उत्तर मी देऊ शकणार नाही, पण मला वाटते काही व्यक्तींसाठी जुगार खेळणे ही शारिरीक आवश्यकता असावी. दिवास्वप्नांना स्वत्व किंवा तत्त्व देणारा काही तरी विशिष्ट गुण जुगार या प्रत्रियेत असावा हे उत्तर ऐकून समाजशास्त्रात दोन पीएच्.डी. केलेल्या मलामुद्धा जुगार खेळून पहावेसे वाटू लागते. मनोरुग्णतज्ञ सुद्धा या विश्लेषणात मागे राहत नाही. एका मनोरुग्णतज्ञाचे विश्लेषण वाचून मला तर वाटू लागले होते की, त्याच्याच मेंदूचे विश्लेषण करून पहावे, त्या तज्ञाने लिहीले होते— 'कम्पलसिंह गॅम्बलर' बहुधा मज्जातंतूचा विकार झालेली चिडखोर व्यक्ति असते. मानसशास्त्रज्ञांच्या मते या व्यक्तिला हरण्याची अज्ञात किंवा अजाण गरज असते व ही हरण्याची गरज आईवडिलांविरुद्ध वाटणारा क्षोभ, उद्वेग व्यक्त करण्याच्या इच्छेतून जन्माला येते.' एवढे दीर्घ विश्लेषण वाचून माझ्या मेंदूचे अक्षरशः तुकडे पडलेत की, काय असे वाटू लागले. दुर्दैवाने अशा उपपत्ती टेस्ट करता येत नाहीत. एकच म्हणता येते की, असुरक्षित, अस्वस्थ, चिंतातुर आणि कमालीच्या निराश झालेल्या व्यक्ति वास्तवापासून दूर जाण्यासाठी जुगार हा पलायनवादाचा मार्ग स्वीकारतात. या छंदापायी कित्येक व्यक्ति आपले घरदार, मानमर्यादा, व्यवसाय, नोकरी व पत्नीमुलांनाही हरवून बसतात. स्वतःच्या प्रगतीसाठी धाडस करणे, जोखीम घेणे हा मानवी स्वभाव आहे परंतु गुंतविलेल्या पैशांतून आपल्याला अवास्तव वाटण्याइतपत कमाई होईल, एका रात्रीत आपण लक्षाधीश होऊ किंवा आपल्या सामान्य जीवनाचा चेहरामोहरा पार बदलून जाईल अशी अपेक्षा वाळगणारेही असतात; व जुगार संपे-

पर्यंत त्या स्वप्नांचे तुकडे, तुकडेही होतात. अर्थात यामध्ये मिसेस गिब्सन सारखे काही अपवाददेखील असतात. आपले मन संतुलीत ठेवून, उपलब्ध मनोरंजनाच्या साधनांचा उपयोग करून थोडावेळ मजेत व्यतीत करतात, त्या साधनांच्या गुलाम बनत नाहीत.

मिसेस गिब्सनच्या अनुषंगाने अमेरिकन जीवनातील या प्रवृत्तीचे विश्लेषण करीत, हाऊससिटींग नावाची मजा करीत मी टर्म पेपरचा आराखडा पूर्ण केला. कंटाळल्यासारखे वाटले. शतपावली करावी या विचाराने खिडकीतून डोकावले. संध्याकाळची स्निग्धता, वागेतील पानांफुलावर विखुरली होती आणि ती स्निग्धता डोळ्यांनी झेलीत अधीच्या चालीने मिसेस गिब्सन घराकडे परतत होत्या. खळखळणाऱ्या झऱ्याकाठी, प्रियकराला भेटून येणाऱ्या प्रेयसीसारखा त्यांचा उत्साह तरूण जाणवत होता. त्यांना पाहून पटकन, त्यांच्या सुसज्ज कीचनमध्ये जाऊन चहासाठी पाणी टेवले. तातडीने डोअरबेल वाजण्यापूर्वी दार उघडून मी त्यांचे स्वागत केले. मला कुशीत घेत त्या म्हणाल्या, 'यू, नो स्कॉलर, आज मला माझ्या सर्व प्रार्थनांचे उत्तर मिळाले.' आज वाईनी भरपूर पैसे जिकले असावेत असा विचार करीत मी चहाचा कप त्यांच्या पुढे ठेवला, पण माझा अंदाज साफ चुकला. त्यांनी उत्साहाने मला जे काही सांगितले, त्याचा सारांश म्हणजे मी नोट्स काढलेल्या, मानवाच्या मूलभूत चारही इच्छा पूर्ण करू शकेल असा तरूण मानव त्यांना भेटला होता. पुढच्या शनिवारी त्या त्याच्याबरोबर डेटवर जाणार होत्या. डिनर घेणार होत्या. अचानक भेटलेल्या अनोळखी व्यक्तित्वाचा हातात मिसेस गिब्सनने मैत्रीचा हात द्यावा, हे माझ्या मनाला पटेना, पण अमेरिकन प्रथेनुसार हा त्यांचा खाजगी प्रश्न होता. तेव्हा त्यांचे स्वतःचे जीवन, स्वतःच्या पद्धतीने जगण्याचा त्यांना अधिकार आहे असं स्वतःला वजावून व पुढच्या शनिवारी हाऊससिटींगसाठी येण्याचे कबूल करून मी होस्टेलवर परतण्यासाठी निघाले. होस्टेलच्या दिशेने चालताना मला मिसेस गिब्सनच्या टी. व्हीवर पाहिलेला शो आठवत होता. ज्याचे नाव होते, 'व्हॉट अ कन्ट्री.' त्या शोच्या नावातच जणू माझी प्रतिक्रिया व्यक्त होतेय असं मला वाटलं. तीन महिने झालेत. प्रत्येक शनिवारी मिसेस गिब्सनचे 'हाऊस-

सिटींग' करणे हा माझा क्रमच झालाय. तेथील शांत वातावरणात अभ्यास-सच्चा अभ्यास होतो, वर पैसेही मिळतात यापलिकडे त्या घराशी माझे काही नाते जुळले असे मला त्यावेळी तरी वाटले नाही, पण नकळत ते घर माझ्या विचारांमध्ये घर करून राहिले आहे, हे मला त्यादिवशी जाणवले. अशाच एका शनिवारी मी नेहमीप्रमाणे 'हाऊससिटींग' साठी गेले होते. घरात पाऊल टाकताच मिसेस गिब्सन म्हणाल्या, 'विल यू प्लीज डू अ फेवर फॉर मी उपा ?'

'माय प्लेझर' मी उत्तर दिले.

'हे वध तुला तसदी देते आहे म्हणून क्षमा कर, ग्रोसरी-बॉय साडे बारा वाजता येईल, तेव्हा दार उघडून ग्रोसरी घे व जागच्या जागी ठेवून दे, देशील ना ? थॅंक्यू, यू आर ए लाईफसेव्हर.' या असल्या अमेरिकन एक्सप्रेसशेन्सची मला नेहमीच गंमत वाटते. स्वतःच्या अनुपस्थितीत ग्रोसरी-बॉयने घेणे ही देखील त्यांच्यासाठी जीवघेणी समस्या अू शकते. मग डोक्यावरचा धोंडा उतरावा अशा सुरात ते जेव्हा म्हणतात, 'यू आर ए लाईफ सेव्हर,' तेव्हा वाटू लागते, लाईफ किती स्वस्त आहे. मला 'लाईफ-सेव्हर' हा किताब देऊन त्या कारमध्ये बसल्या. थोड्याच वेळात, त्या त्यांच्या प्रार्थनांच्या उत्तराला 'पिकअप' करणार होत्या. कसीनोत जाणार होत्या. थोडक्यात त्यांच्या प्रार्थनांच्या उत्तराला भरघोस पीक येणार होते. मी स्वतःशीच हसले. त्यांना कसीनोमार्गस्थ केले. शुभास्ते सन्तु पंथानः असे म्हटले. कारण जुगाराच्या मार्गावर अशाच शुभेच्छांची अधिक गरज असावी. दार बंद करून घरात परतले, आरशासमोर थवकले. मेकअपच्या सामानात भर पडली होती. मिसेस गिब्सनच्या ओठांच्या रंगात भडकपणा कसा आला हे नवीन लीप कलरच्या शेडकडे पाहून लक्षात आले. अभ्यासाची आठवण येताच घाईने बळले, तो टेबलावरचा एक बॉक्स धक्का लागून खाली पडला. कलपाच्या बारा वाटल्यांच्या त्या बॉक्सवर लिहीले होते 'ब्यूटीफुल ब्राऊन, नॉनपेराॅक्साइड नॅचरल कलर.' एकंदरीत मिसेस गिब्सनचा रंग बदलला होता.

अमेरिकेतील सामाजिक समस्यांवरचे पुस्तक उघडले. सराईत नजर शब्दांवर फिरू लागली. साडेबारा कधी वाजले ते समजले नाही आणि

डोअर बेलचा आवाज आला. ग्रोसरी घऊन येणारा मुलगाही इतका वक्त-
शीर असावा याचे कौतुक वाटले. दरवाजा उघडताच ग्रोसरी-बाँय म्हणाला,
'हाय डार्लिंग.' माझ्या अमेरिकेतील वास्तव्याच्या सुरुवातीच्या काळात
आमच्या होस्टेलमध्ये येणारा पोस्टमन मला पहिल्यांदाच 'हॅलो स्वीटहार्ट'
म्हणाला तेव्हा मी किती दचकले होते याची आठवण आली. पण येथे
स्वीटहार्ट, हनी, डार्लिंग ही संबोधने सर्रास वापरली जातात हे माहिती
झाल्यामुळे 'हॅलो गुडलुकिंग' म्हणत मीही त्याला हरभऱ्याच्या झाडावर
चढविले. ग्रोसरीचे ओझे ठेवायला तो किचनमध्ये आला व एखाद्या ग्रोसरी
अॅटमवट्टल माहिती सांगावी तितक्या शुष्कपणे त्याने मला माहिती पुर-
विली की, मिसेस गिब्सनचा मित्र, कोपऱ्यावरील पेट्रोलपंपावर मोटारी
धुण्याचे काम करतो, तो खूप देखणा आहे व मिसेस गिब्सनपेक्षा २०-२५
वर्षांनी लहान आहे. अशा घटना येथे नेहमी घडत असल्याने, ग्रोसरी-बाँय-
साठी त्यात नाविन्य असे काही नव्हते, मला मात्र धक्का वसला. हल्ली
वृद्ध स्त्रियांचा तरूण मुलांशी मैत्री करण्याकडे कल आहे अशी माहिती
वाचली होती पण मिसेस गिब्सन त्या लाटेत सापडतील असे वाटले नव्हते.

संध्याकाळी मिसेस गिब्सन परतल्या, त्या त्यांच्या तरूण मित्रासह.
मित्राला दिवाणखान्यात वसविले, मला चहा करण्याची विनंती केली आणि
अक्षरशः गुणगुणत त्या मेकअप ठीक करायला किंवा येथील भाषेत 'नोज
पावडर' करायला गेल्या. मी चहा करून आणला, आपल्यावरोवर मलाही
चहा घ्यायचा त्यांनी आग्रह केला, व चहा घेता घेताच, त्या दोघांनी
विवाहवद्ध व्हायचं ठरविलंय हे मला सांगितले. रात्रीच मुलांमुलीला
फोन करून ही हॅपी न्यूज त्या सांगणार होत्या.

मिसेस गिब्सनच्या लग्नाला मला जावेच लागले. त्यांनी त्यांच्या
लग्नासाठी मलाही एक सुंदर ड्रेस शिवून घेतला. आईच्या आनंदात विर-
जण घालण्याचे धाडस त्यांच्या मुलांनाही झाले नाही. पश्चिमी रीती-
रिवाजांनी, आचार विचारांनी माझ्या वाळबोध मनाला कितीतरी वेळा
धक्के दिलेत. एकदा अमेरिकन मैत्रीणीवरोवर लग्नात देण्यासाठी भेटवस्तु
घ्यायला गेले. या मैत्रीणीच्या वडिलांचा दुसरा विवाह तिच्याच नवऱ्याच्या
विधवा आईशी होणार होता. म्हणजे व्याही व विहीण अधिक जवळ

येणार होते. वधुवरांमधलं हे नातं समजल्यावर भेटवस्तुची खरेदी करताना मला उगाचच अपराधी वाटले होते. मिसेस गिब्सनसाठीही भेटवस्तु निवडताना, का कोण जाणे मनःपूर्वक आनंद वाटला नव्हता.

मिसेस गिब्सनचे लग्न होऊन सहा महिने झालेत. मी अजूनही अधून-मधून जाऊन त्यांच्या अनुपस्थितीत त्यांचे घर सांभाळते. आज बुधवारी ध्यानीमनी नसताना त्यांचा फोन आला. त्यांना वरे नव्हते, त्या डॉक्टरकडे जाऊन आल्या होत्या व डॉक्टरांनी लिहून दिलेली औषधे आणून देण्याची विनंती त्यांनी मला केली. त्यांना हवी असलेली औषधे फळे, खाण्यापिण्याचे सामान घेऊन मी त्यांना भेटायला गेले. त्यांच्याजवळ वसून, त्यांच्या तापलेल्या कपाळावर हात फिरवून लागले आणि माझ्या स्पर्शाने त्यांचे निळे नेत्र पाझरू लागले. त्यांच्या त्या शब्दांमधून, जणू इथल्या वृद्धत्वाची समस्याच बोलते आहे, असे मला वाटू लागले. त्यांच्या तरुण नवऱ्याने-स्टीव्हने लग्न होताच कार वांश करण्याचा जाव मिसेस गिब्सनच्या स्टेटसला शोभत नाही असे सांगून सोडून दिला. गोड बोलून सगळे पैशाचे व्यवहार स्वतःच्या ताब्यात घेतले. बँकेतील खाते दोघांच्या नावावर केले, सध्याचे घर गहाण ठेवून फ्लॉरिडामध्ये सुट्टीला जाण्यासाठी 'मोबल होम' विकत घेतले. नोकरीसाठी मुलाखतीला बाहेरगांवी जातो असे सांगून गेल्या तीन महिन्यात अधून-मधून तो सारखाच परगावी जात होता. मिसेस गिब्सनच्या खात्यातील रक्कम वरीच कमी झाल्याचे त्यांच्या लक्षात आले होते. चार दिवसांपूर्वी मुलाखतीसाठी जातो म्हणून परगांवी गेलेला तो अजून परतला नव्हता, त्याने फोनही केला नव्हता. ज्या ऑफिसचा पत्ता त्याने दिला तेथे मिसेस गिब्सनने फोन केला तर स्टीव्ह नावाची कोणीही व्यक्ती मुलाखतीसाठी बोलावली गेली नाही असे उत्तर मिळाले होते. साशंक झाल्यामुळे, अधिक विचारांनी त्यांना ताप आला. प्रत्येक मानवी संबंधाचा आधार जो विश्वास, तोच हरवला तर जीवन स्वाभाविक गतीने कसे चालणार ?

एवढ्यात डोअर-बेल वाजली. मी खिडकीतून बाहेर पाहिले. ग्रेसरी-बाँयचा चेहरा दिसताच निःशंक होऊन दार उघडले. ग्रेसरी-बाँयवरोवर एक अपरिचीत व्यक्ती हातात सूटकेस घेऊन उभी होती.

गोसरी-बाँयने परिचय करून दिला. तो पट्टोलपंपावर स्टीव्हरोवर काम करणारा स्टीव्हचा मित्र होता. स्टीव्ह व तो एकत्र राहात असत. तो नोकरी सोडून दुसऱ्या गावी निघाला होता म्हणून त्याच्या खोलीत राहिलेले स्टीव्हचे सामान द्यायला आला होता. मी सूटकेस घेऊन आत ठेवली, त्यांचे आभार मानले व त्यांना निरोप द्यायला वागेपर्यंत गेले. स्टीव्हवद्दल अधिक माहिती मिळवावी व मिसेस गिब्सनने ती ऐकू नये असा दुहेरी हेतु मनात होता. स्टीव्हच्या मित्राने सांगितलेल्या माहितीने मी थक्कच झाले. स्टीव्ह 'कम्पलसिव्ह गॅम्बलर' होता. आपला शौक पुरविण्यासाठी त्याने दोन श्रीमंत स्त्रियांशी विवाह केले व त्यांच्या संपत्तीचे अपहरण करून घटस्फोट घेतले. आतादेखील फक्त पैशासाठी त्याने मिसेस गिब्सनना आपल्या जाळघात ओढले होते. 'त्यांना सावध करा.' असे सांगून तसेच 'परमेश्वर, या वृद्ध स्त्रीला मदत करो' अशी शुभेच्छा व्यक्त करून ते दोघे निघून गेले.

जड पावलांनी मी घरात आले. मिसेस गिब्सनना झोप लागली होती. हलक्या पावलांनी तळघरात सूटकेस घेऊन गेले. हिम्मत करून ती सूटकेस उवडली. त्यात होते स्टीव्हच्या पूर्वायुष्याचे पुरावे. त्याच्या पूर्वपत्नीचे फोटो, पत्रे, आणखी बरेच काही. कुणाच्या सहजासहजी लक्षात येणार नाही अशारीतीने मी ती सूटकेस लपवून ठेवली, तळघरातून वर आले. होस्टेलच्या संचालकांना मी आजची रात्र मिसेस गिब्सनच्या घरी राहणार आहे असा फोन केला. दुसरा फोन मिसेस गिब्सनच्या मुलीला केला. आई आजारी आहे, तिने शक्यतो लवकर यावे, मला तिला खूप महत्त्वाचे काही सांगायचे आहे आणि ते फोनवर सांगणे शक्य नाही असे बोलून फोन ठेवला.

स्टीव्हचा पूर्व इतिहास समजल्यावर माझी खात्री होऊ लागली आहे की, तो कधी न परतण्यासाठीच गेलाय. हे कठोर व सत्य समजल्यावर, अपार कष्टातून साकारलेले मिसेस गिब्सनचे आयुष्य, पुन्हा सावरू शकेल का ? स्वतःबरोबर, परिस्थितीबरोबर, समाजाबरोबर युद्ध करायला, संघर्ष करायला ताकद लागते ती ताकद ही वृद्धा कोठून आणील ? घरा-लाही एकटेपण जाणवू नये म्हणून मला घराची सोबत करायला बोलाव-णारी ही संवेदनाक्षम स्त्री स्टीव्हशी संबंध जोडून, जीवनातील कोणते

समाधान शोधित होती ? मिसेस गिब्सन यांच्या संदर्भात माझ्यापुढे उभे राहणारे सर्वच प्रश्न अनुत्तरित राहणार असे मला वाटत होते, त्यांना काय कल्पना की, स्टीव्हच्या पत्त्याच्या महालासाठी त्यांनी ते आपले आखीव रेखीव घर, त्या घरातले साठलेले समाधान इतकेच नव्हे तर आपल्या सर्वस्वाची बाजी लावली होती. सर्वस्वाचा जुगार खेळायला त्या तयार झाल्या होत्या.

मी विचार करीतच होते. उगाचच न पाहिलेला कसीनो माझ्या डोळ्यांसमोर तरळत होता. त्या कसीनोत स्टीव्ह आणि मिसेस गिब्सन एक पत्त्याचा बंगला उभारीत आहेत असं दिसत होतं. बंगला पूर्ण व्हायच्या क्षणालाच स्टीव्हने एक फुंकर मारून तो उध्वस्त करून टाकला आणि तो निघून गेला. मी जागपणीच एकदम दचकले. डोअर बेल वाजली. बहुतेक मिसेस गिब्सनची मुलगी आली असावी असे मला वाटले पण तो फोन होता. मिसेस गिब्सनची मुलगी बोलत होती, 'हॅलो, उषा, मला यायला आवडले असते पण माझा कुत्रा एकाएकी आजारी पडला म्हणून मी येऊ शकत नाही. से सॉरी टू मॉम.' मी काहीच न बोलता फोन ठेवून दिला.

- डॉ. उषादेवी विजय कोल्हटकर
(‘अमेरिका, किती मोठी ? किती छोटी ?’ या कथासंग्रहातून)

